

Извод из светосавског темата из Историје Српске Цркве

Тема: „Задужбинарство Краља Милутина“

Увод

Хришћанство је унело у људски ум ново поимање смисла живота, како за време свог настанка, тако и у даљим временским епохама, па све до модерног света. Светородна лоза Немањића, почевши од њеног родоначелника и оца нације, како га многи називају, Стефана Немање¹, потоњег монаха и светитеља Светог Симеона Мироточивог, до Уроша V Нејаког, градила је цркве и манастире, сведочећи делом своју веру. Оно што Немањиног праунука, Светог краља Милутина издваја од осталих Немањића јесте податак да је он подигао и обновио више цркава и манастира него сви Немањићи, пре њега, заједно. Њему се приписује изградња и обнова око четрдесет цркава и манастира. Као и сви Немањићи, краљ Милутин подизао је задужбине ради спасења своје душе, али свакако и из политичких интереса, да би приволео свештенство и све који су били под његовим утицајем.

Овим радом приказаћемо положај народа у Српској држави и истражити историјске околности крајем XIII и почетком XIV века. Даљим радом изложићемо биографију Светог краља Милутина, кратак историјат његових најпознатијих задужбина на простору старе Србије и споменути његове задужбине ван њених граница. Покушаћемо да дамо одговор зашто је краљ Милутин толико градио и који је значај његових задужбина за Цркву и Отаџбину.

Црквено – политичке прилике у Србији крајем XIII и почетком XIV века

---

¹ Стефан Немања (1113 – 1199), био је велики жупан Рашке, родоначелник владарске династије Немањића и творац моћне српске државе. Заједно са сином Растком, потоњим монахом Савом утемељивач је Српске православне цркве. Поред Растка имао је још двојицу синова: Стефана, Вукана. Његова жена звала се Ана, потоња монахиња Анастасија. Пред крај свог живота повукао се у манастир и замонашио, добивши име Симеон. Преминуо је у манастиру Хиландару, а његове свете и мироточиве мошти пренете су у манастир Студеницу, у коме се и данас налазе.

Године 1219. на празник Успења Пресвете Богородице у храму Божје Премудрости града Никеје, народ је гласно узвикнуо „Аксиос“. Био је то моменат када је цариградски патријарх Михаило I Харитопул Сарантен уз саслужење својих Епископа и свештеника, хиротонисао архимандрита Саву (Немањића) за првог Архиепископа аутокефалне српске Цркве. Овај чин представља најзначајнији дан у историји српске Цркве, јер од тада почиње њена „права“ историја. С друге стране, први српски краљ Стефан добио је краљевску круну од римског папе Хонорија III, преко његових легата, две године раније 1217. године. Тек пошто је његов брат постао Архиепископ, две године касније, Стефан је крунисан руком свога брата, у манастиру Жичи православним обредом, за првог српског краља. Зашто су Стефан и Сава одбили да прихвате „леgitимност“ западне круне, остаје нам загонетно. Сава је био светогорски ђак и као учен човек, познавао је светоотачко предање па сходно томе и заблуде Римске цркве. Вероватно је Сава извршио притисак на свог брата, коме се журило да дође до круне, да понови крунисање, али овог пута по православном обреду и као такав да се назива првовенчаним краљем. На овај начин се млада српска Црква и српски народ приклонио Православљу једном за свагда, као вери, кроз аутокефалну Цркву и самодржавно краљевство.

Потомци Стефана Немање само су ширили и још више јачали моћ српске државе. У то време, као и у потоњем времену, црква је уживала покровитељство државе. За време краља Милутина Србија је била богата, најснажнија и најугледнија на европском Истоку; у њој су, поред Православља које је било „државна вера“, делале и друге вероисповести, слободне у вршењу своје мисије.² Када је Милутин примио управу земље у своје руке, Србија је, као савезник Карла Анжијског³, била у рату са Византијом. Тај савез био је скопљен још за време Уроша и Драгутина и остао је на снази када је Милутин преузео управу земље. Са Милутином Србија је добила једног владара ретких способности. Његов

---

² Средојевић др Александар, *Београдска митрополија и Српска патријаршија*, Београд 2014. год., стр. 31

³ Карло I Анжујски (1226 – 1285), био је краљ Сицилије и Напуља, син француског краља Луја VIII и брат француског краља Луја IX. Освојио је краљевство Сицилију од Хоенштауфоваца. Побуном на Сицилији, *сицилијанским вечерњем*, Сицилија се ослободила власти Карла I Анжујског. Тиме је краљевство Сицилија подељено на краљевство Сицилију и Напуљско краљевство. Током свог живота настојао је да обнови Латинско царство на територији Византије и у циљу тога је склапао савезе са Римом и балканским владарима. Упокојио се 7. јануара 1285. године.

велики политички таленат донео је његовој држави неколико сјајних успеха. За његово време, сређена финансијски, снажна војнички и добро вођена дипломатски, Србија постаје најмоћнија држава на Балкану. Не знајући за Сицилијанско вечерње и немогућност Анжујаца да наставе балканску акцију по првобитном плану, Милутин је, веран савезу са њима, продужио рат са Византијом и заузео Скопље, оба Полога, Овче поље, Злетово и Пијанец. Ова освајања од 1282. године остају стална српска тековина.⁴ Уследио је мир са Византијом. Један од Милутинових услова ради примирја био је брак са неком од византијских принцеза. Цар Андроник II⁵ је понудио своју сестру Евдокију, али је то она одбила. Цару није остало ништа друго него да за Милутина уда своју шестогодишњу ћерку Симониду.⁶ Тиме су 1299. године успостављени добри односи са Византијом, а краљ Милутин је освојене области задржао као мираз.

Живот Светог краља Стефана Уроша II Милутина

Млађи син краља Уроша и краљице Јелене, Милутин, био је веома млад када је његов старији брат Драгутин, 1276. године устао на оца и насилно му отео престо. Када је Драгутин преузео власт дао је Милутину и мајци Јелени неке области на управу, вероватно да би их придобио и везао за себе. Док је Драгутин владао (1276 – 1282), Милутин је сазревао. Млад и здрав, амбициозан, пун елана, планова и воље за рад Милутин је лако

---

⁴ Ћоровић Владимир, *Историја Срба*, Београд 2005. год., стр. 115

⁵ Андроник II Палеолог (грчки Ανδρόνικος Β' Παλαιολόγος, 1259 – 1332), био је византијски цар од 1282. до 1328. године. Доба владавине Андроника II обично се сматра прелазним периодом након кога је Византијско царство, обновљено 1261. године, почело да представља другоразредну силу, државу која је све очигледније постајала објекат, а не субјекат међународне политике. Цар Андроник женио се два пута. Његова прва супруга Ана умрла је 1281. године и оставила га са двојицом синова, Михаилом и Константином. Убрзо потом цар Андроник се оженио са једанаестогодишњом Ирином Монфератском. Брак је био срећан и плодан захваљујући њиховој деци. Њихова најмлађа ћерка звала се Симонида (рођена 1294. године). Пред крај живота повукао се у манастир, где је и умро, 13. фебруара 1332. године, као монах Антоније.

⁶ Симонида Палеолог Немањић (1294 – 1345), била је византијска принцеза, ћерка цара Андроника II, и српска краљица, будући удана за краља Милутина у својој раној младости. Није имала деце, и будући да је имала доста несретан живот, умрла је замонашивши се у Цариграду, после смрти мужа када је имала свега 24 године. Била је позната по својој лепоти, а њена фреска у манастиру Грачаница јесте једна од највреднијих фресака српског средњовековног сликарства, иако је оштећена била од стране Турака.

окупио све оне који су, из разних ралога, били незадовољни Драгутиновом владавином. После шест година владања, које је обележено знатним неуспесима, Драгутин је решио да поднесе оставку на престо. Прави мотиви, који су покренули Драгутина на овај корак, нису нам познати. Да ли је било у питању здравље и грижа савести због поступка према оцу, или је било неког притиска са стране? Да ли су Милутин и његови људи имали учешћа и на који начин, или је Драгутин донео такву одлуку сам, без наговарања и притиска? Све су то питања на која се не може добити валидан одговор. Оно што са сигурношћу можемо рећи је то, да је Драгутин у Дежеву, на свечан начин предао престо и све владалачке инсигније (скиптар, круну, златоткану одећу) брату Милутину, а да је за себе задржао само неке области. По неким савременим белешкама и каснијим поступцима и догађајима неки историчари претпостављају да је Драгутин предао престо Милутину, под условом да после Милутинове смрти престо наследи Драгутинов најстарији син. Стефан Урош II Милутин је ударио темеље моћи Србије и започео њено територијално ширење. Захваљујући развоју привреде, а пре свега рударства још од времена његовог оца Уроша I, краљ Милутин је располагао довољним средствима да постане један од највећих ктитора династије Немањића. Његов животописац Данило II га назива „*незаситим зидатељем божаствених цркава*“.⁷

После дугогодишње, успешне и бурне владавине Милутин се изненада разболео. Последње дане свог живота провео је у дрвору у Неродимљу. Изгубивши моћ говора умро је 28. октобра 1321. године. Сахрањен је у својој заградној задужбини у Бањској. Милутинове мошти монаси су пренели (1389. године) у Трепчу, а касније (1455. године) су однеле у Софију (Бугарска) где се и данас налазе.

Задужбинарство Светог краља

Задужбине и задужбинарство имају дугу традицију у српском народу. Задужбина, у правом смислу те речи, јесте здање или установа изграђена добровољним прилогом ради

---

⁷ Веселиновић Андрија, *Српске династије*, Београд 2001. год., стр. 45

остваривања опшекорисног добра, или „*грађевина подигнута за душу некоме, за спомен*“.⁸ У средњовековној Србији владари су подизали цркве и манастире као своје задужбине. Један од највећих задужбинара је краљ Милутин. Цела његова владавина биће упамћена управо по његовом задужбинарству. Краљ Милутин обнову и изградњу цркава и манастира није ограничавао само у оквиру граница своје државе. Градио је у Солуну, Светој Гори, Цариграду, Светој земљи. Задужбинарство је схватао као свету дужност владара. Он је о томе доста говорио. Једном приликом је рекао да се стара много да од пре њега, бивших прародитеља и родитеља, недовршено испуни.

У сврху концизности рада, а будући да је текст ограничен бројем страна, поделили смо историју задужбинарства Светог краља, на храмове саграђене на територији српских земаља и на територији ван њих. У свакој области смо издвојили најзначајније, а у првој области покушали смо да прикажемо кратке монографије Милутинових најзначајнијих задужбина.

Задужбине краља Милутина на простору српских земаља

Господ Исус Христос каже да хришћани нису од овога света, иако у њему живе (Јн 17, 14-16). Као такви они су позвани да изграђују друштво и стога не могу да буду без основног елемента, људске културе. Они нису позвани због тога да поричу културу, већ да је оцењују мерилом Христа. Како то наводи отац Георгије Флоровски, хришћани су синови вечности, тј. будући грађани „*Вишњег Јерусалима*“, али ипак проблеми и потребе „*овога века*“ ни у једном случају и ни у ком смислу не могу се предвидети и занемарити, пошто су хришћани позвани да делују и служе управо у „*овом свету*“ и у „*овом веку*“⁹. Сходно овим речима, Свети краљ је знао да подизање храмова Божјих није узалудно, већ далеко од тога. Стога је он непрестано градио. Поред мање познатих Милутинових задужбина на простору Српске државе, цркве Светог мученика Христовог Георгија у Дабру у месту званом Ораховице, манастира Вратне, манастира Витовнице, његове најпознатије и најзначајније задужбине су:

⁸ *Речник српског језика*, Нови Сад 2007. год., стр. 98

⁹ Флоровски Георгије, *Вера и култура: Хришћанство и култура*, Београд, 2005. год., стр. 25.

❖ Богородица Љевишка

У центру царског града Призрена¹⁰ у Метохији, налази се чувени храм, посвећен Успењу Пресвете Богородице, Богородица Љевишка. Црква је подигнута у периоду од 1306. до 1307. године на остацима старе базилике. О градњи Богородице Љевишке у време краља Милутина говори Архиепископ Данило у свом попису краљевих задужбина: „Обнављаше стара рукоположења родитеља и прародитеља својих и више од корена свршаваше по Божјем нахођењу. И сазда цркву Успења Пресвете Богородице зване Епископија призренска“.¹¹ Надзор над градњом краљ Милутин поверио је Епископу призренском Сави и протопопу Дамјану, а о томе нам сведочи наппис откривен 1950-те године поред његовог портрета који гласи: „*Стефан Урош у Христа Бога благоверни краљ српских и поморских земаља, праунук Светог Симеона Немање и зет грчког цара Андроника Палеолога, обнових храм Свете Богородице Љевишке од самог темеља и ја смерни Епископ призренски Дамјан трудих се, лета 6815 (1307)*“. Црква је постала средиште призренске Епархије. Фреске, иако оштећене, спадају у ред значајнијих достигнућа, а најпознатије су портрети: Стефан Немања представљен као монах Симеон, Свети Сава, краљ Милутин, Страшни суд, Свадба у Кани Галилејској, Исцелење слепог, Богородица. Познате фреске су са мотивима: Великих празника, Христова чуда и посебно занимљиви Васељенски сабори.¹² За време турске власти, у XVIII веку, фреске су излупане чекићем, покривене слојем малтера и прекречене. Тада је црква претворена у џамију. Фреске су поново откривене у периоду од 1950. до 1952. године. Радови на њиховој рестаурацији трајали су до 1976. године. Ова велелепна задужбина се налази на списку UNESCO-е светске баштине.

---

¹⁰ У народним епским песмама град Призрен називан је „*Српски Цариград*“, као што то народна песма каже: „*Ој, Призрене граде, круно градова у сјају и слави многих векова.*”

¹¹ *Живот краља Милутина од Архиепископа Данила II*, Нови Сад 1970. год., стр. 32

¹² Комлушки В. Душан, *Средњовековни манастири и цркве у Србији*, Београд 2004. год., стр.74

❖ Манастир Бањска

Основни подаци о подизању цркве у Бањској сачувани су у житију краља Милутина, које је написао Свети Архиепископ Данило.¹³ Манастир је посвећен Светом првомученику и архиђакону Стефану и налази се у близини Косовске Митровице, поред реке Бањске. Краљ Милутин је одлучио да храм, подигнут „на славу свете Богородице Студеничке“¹⁴ буде његово гробно место. Манастир је подигнут између 1312. и 1316. године, а према краљевом житију, око изградње манастира, Милутин се саветовао са мајком Јеленом, братом Драгутином и Архиепископом Савом III. У време краља Милутина манастир Бањска постао је ставропигијални манастир¹⁵ и четврти по реду међу српским манастирима. Бригу о подизању ове светиње Милутин је поверио игуману Хиландара Данилу¹⁶, потоњем Архиепископу српском. Када се краљ Милутин упокојио Архиепископ Данило је пренео његово тело у манастир Бањску. У северној капели, убрзо после Милутина, сахрањена је и Теодора – мајка цара Душана.

Фасада и пластична декорација су такође инспирисане начином градње као и украсом Богородичине цркве манастира Студенице и надовезује се на рашку архитектуру. Кориштен је скупочен материјал, тробојни мермер у облику шаховског поља. Декорације су исклесане од белог мермера. Уз цркву су биле подигнуте и друге зграде које су сачуване у рушевинама. Унутрашњост цркве је богато живописана раскошним фрескама уз

---

¹³ Поповић Д., *Српски владарски гроб у средњем веку*, Београд 1992. год., стр. 95

¹⁴ Јанковић Живорад, *Задужбинарство Краља Милутина*, Загреб 2009. год., стр. 81

¹⁵ Ставропигија (грчки *σταυροπηγία*), назив је који се додељује оним православним манастирима који делују независно од месне епархијске управе и непосредно су потчињени Патријарху или Синоду. У Српској православној цркви најзначајнији ставропигијални манастир је Пећка патријаршија.

¹⁶ Данило II, пореклом из властелинске породице, био је дворски службеник на двору краља Милутина, пре него се замонашио, а убрзо је изабран за игумана Хиландара. После смрти Архиепископа Никодима, Данило је 1324. године изабран за једанаестог Архиепископа српског. Познато је да је као Архиепископ (1324 – 1337) измирио посвађану браћу Драгутина и Милутина, затим Милутина и Стефана Дечанског. Упокојио се 20. децембра 1337. године. Српска православна црква га је прогласила за светитеља, а одбор Српске академије наука и уметности га је крајем двадесетог века уврстио у 100 најзнаменитијих Срба.

употребу злата.¹⁷ Од те богате декорације остао је само мали део.¹⁸ Током XVII века Бањска је била претворена у цамију. Највећа разарања овај манастир је претрпео 1689. године, када је у време аустро-турског рата служио као утврђење турској и аустријској војсци. У овом веку дошло је прекопавање бањских подова, с циљем да се открије злато, које помиње Архиепископ Данило. У гробу Теодорином нађена су (1915. године) два прстена (сребрни и златни), и они се убрајају у најзначајније примерке српског средњовековног накита. Рестаурација бањске цркве извршена је 1938. године. Од некада раскошног фреско-сликарства у цркви манастира Бањска остали су само фрагменти светитеља у медаљонима на луковима под кубетом. У Бањској су утврђене три етапе грађења цркве. Храм има троделни олтар и куполу.

❖ Манастир Грачаница

Манастир Грачаница налази се на левој обали реке Грачанке, недалеко од Приштине. Посвећен је Успењу Пресвете Богородице. Подигнут је између 1315. и 1321. године. Постоји народно предање које каже да је краљ Милутин заспао пред битку на реци Грачанки, па му се јавио анђео Господњи рекавши да ће победити и да из захвалности Богу, за помоћ која му је прижена, треба да сагради цркву. Пробудивши се, краљ је на небу угледао бели облак који је имао облик цркве. Пошто је победио у том боју, одмах је позвао најбоље мајсторе и нареди им да одмах почну да граде цркву. Поред осталог, манастиру је дато седамнаест села и заселака са људима од којих би се издржавао. Од почетка се помиње као седиште липљанских Епископа, а касније у њему столују Епископи и Митрополити грачанички, односно новобрдски.¹⁹

Што се тиче архитектуре храм је један од најлепших и најоргиналнијих остварења, не само српске средњовековне архитектуре. Грађен је на темељима византијске базилике

---

¹⁷ Главни понос и стална асоцијација при помену манастира Бањске било је чувено „Бањско злато“. То није ништа чудно, будући да се манастир налазио на подручју богатом златном рудом. Касније ће ово злато бити један од повода пљачкања и скрнављења манастира.

¹⁸ Комлушки Д. *Средњовековни манастири и цркве у Србији*, Бг 2004. год., стр. 76

¹⁹ *Задужбине Косова, споменици и знамења српског народа*, Београд 1987. год., стр 97

из XI века. У њему се налазе фреске које приказују родослов династије Немањића, затим чувени лик краљице Симониде, жене краља Милутина.

Манастир Грачаница је општежитељни манастир у коме до краја Другог светског рата живи монашко сестринство. Монашки живот и служење народу увек су, кроз историју, биле основне активности грачаничких монаха и монахиња. Уз свакодневне молитве и богослужења, манастир Грачаница био је и важан просветни центар за косовско-метохијске Србе у време турског ропства, а у манастиру је још у првој половини XVI века постојала прва штампарија. Под сводовима ове древне Милутинове задужбине духовно су се образовале генерације свештеника и монаха који су својим духовним и просветитељским радом оставили јак печат на историју српског народа са ових простора.²⁰

Краљ Милутин је саградио низ храмова поред великих манастира које смо описали, где свакако треба имати у виду оне попут Светог Ђорђа у Старом Нагоричину, саборни храм Пресвете Богородице Тројеручице у Скопљу (за који се данас и не зна где се налазио) и цркве Светог Ђорђа и Светог цара Константина у истом граду, Краљева црква у манастиру Студеници посвећена Светим праведницима Јоакиму и Ани, црква Светог Ђорђа у Ораховици, црква Светог Никите у Бањанима, црква Пресвете Богородице Одигитрије код Призрена, црква Светог Петра у Бијелом Пољу (заправо обнова задужбине кнеза Мирослава), манастир Светих Сергија и Ваха²¹, али и многе друге светиње. По народном предању за име краља Милутина се везује и подизање манастира Тврдоша у Херцеговини, манастира Светог Стефана код Призрена, манастира Витовнице, манастира Вратне, цркве Свете Тројице у Црној Гори и других.

---

²⁰ <http://www.zaduzbine-nemanjica.rs/Gracanica/index.htm>, преузето: 05.03.2015. године.

²¹ Интересантна чињеница везана за манастир Светих Срђа и Ваха на реци Бојани јесте да је то римокатолички бенедиктински самостан, који је краљ Милутин из темеља обновио, будући да је по народном предању храм подигнут у XI веку и да су у њему били сахрањени први српски краљеви Михајло и Бодин. Под утицајем своје мајке Јелене Анжујске, побожне римокатоликиње која је поштовала православну веру свог мужа, краљ Милутин није штедео новац ни за римокатоличке вернике. Нажалост овај самостан је разорен од стране Турака и данас археолошки неостражен. Поред овог манастира, краљ Милутин је даривао богато и римокатолички манастир Светог Николе у Барију поклонивши сребрни иконостас.

Задужбинарство краља Милутина изван српских земаља

Подизање задужбина у Солуну, Светој Гори, Цариграду и Јерусалиму, Стојан Новаковић сматра далековидним потезима краља Милутина у његовој спољној политици, потезима из којих се види ширина мисли и погледа каква се до тада није виђала на српском престолу.²² За храмове и цркве које је краљ Милутин подигао ван територије своје краљевине, осим неколико храмова који данас сведоче својим присуством задужбинара, не зна се поуздано где се налазе. Многи су уништени, или се не зна о којој грађевини је тачно реч. Архиепископ Данило у својим делима, не наводи све храмове које је краљ Милутин подигао, али спомиње неке о којима се данас ништа не зна. Сасвим је сигурно да је најзначајнија преживела грађевина Светог краља ван територије његове државе, саборна црква у манастиру Хиландару за коју Архиепископ Данило каже: „*Овај Христољубиви краљ божанствену цркву овог светог и Богом подигнутог места званог Хиландар која беше првог здања, од основа разоривши и већу сазда и украси сваким различитим лепотаманештедице дајући много злата. Он постави многе царске палате и изванредне ћелије, и подиже велике пиргове који су на том месту и снадбе их да их се не дотакне љута звер и да туђин не заграби његов труд*“.²³ Посебну бригу краљ Милутин је посветио хиландарским утврђењима. Тешко је данас поуздано утврдити шта је све новцем краља Милутина учињено за учвршћење манастира Хиландара. Несумњиво је да је за трећину висине дограђен пирг Светог Саве, главна одбрамбена кула манастира. Над Савиним пиргом, који је био изграђен од ломљеног камена, постоји део изидан притесаним каменом и опеком, као и све Милутинове грађевине. Због опасности од гусара, у Србију је долазио хиландарски игуман Киријак да замоли краља Милутуна да их обезбеди са мора, образлажући то речима: „*Цео живот нам је на мору и од мора*“²⁴. Краљ је молбу услишио и између 1300. и 1302. године подигнут је пирг Хрусија. То је мало, засебно утврђење на једној стени на обали, са високом, чврстом кулом, на чијем је врху, док није срушена, била капела посвећена Светом Спасу. Око куле простире се мало двориште, опкољено високим зидинама, а уз њега чврсто грађен арсенал за бродове. У дворишту је Милутинов син, краљ

²² Новаковић Стојан, *Срби и Турци XIV и XV века*, Београд 1933. год., стр. 73-74

²³ Архиепископ Данило II, *Животи краљева и ариепископа српских*, Београд 1935. год. стр, 35

²⁴ <http://www.zaduzbine-nemanjica.rs/Hilandar/kralj-Milutin.htm>, преузето 02.04.2015. год.

Стефан Дечански, у трећој деценији XIV века, саградио храм са троделним олтарским простором, једном куполом и припратом. Посветио га је Светом Василију, због чега се, од тог времена, пирг Хрусија називао и Свети Василије. Када је и Хрусија била завршена краљ је подигао још један пирг на путу за манастир, уз речицу, који и данас носи његово име, Милутинов пирг. Желео је, очевидно, да приступ манастиру са мора буде безбеднији. Мањи од Хрусије, али довољно чврст, и он је имао високу четвртасту кулу и утврђено мало двориште. Кула је, као и она у пристаништу, била светогорског типа, са капелом на врху. Сачувала се цела, за разлику од куле у Хрусији. Није била заборављена ни келија Светог Саве Освећеног у Кареји, где су у строгом посту и молитви живела два – три хиландарца, према типичу Светог Саве Српског. Тако је и Карејска келија постала много безбеднија. После грађевинског захвата краља Милутина, Хиландар је добио сасвим нови лик. На месту где је почивао гроб Светог Симеона Мироточивог, са спољашње стране храма израсла је винова лоза, која и данас постоји чудотворећи и дарујући бездетнима паровима пород. Данас храм постоји у нешто измењеном облику, с обзиром да је Свети кнез Лазар, неколико деценија касније, дозидео велелепну припрату храму.

На путу за Свету Гору, незаобилазна станица српске властеле био је град Солун. Овде је краљ Милутин подигао свој двор, вероватно са одобрењем византијског цара, али и три цркве. Храм Светог Николе у Орфану (Солун), сачуван је до данас, док је црква Светог Ђорђа, данас претворена у музеј „*Агиос лериос*“. Поред ова два храма подигнут је и храм Свете Тројице, за коју се не зна тачно где се налази и да ли је сачуван. Такође, у ближој околици краљ Милутин је подигао цркву Пресвете Богородице у Трескавцу, односно манастир Успења Пресвете Богородице код Прилепа и цркву Светог Ђорђа код Кичева, која је спаљена од стране Турака средином XVI века.

Будући у добрим односима са цариградским двором, Свети краљ није заобишао ни Царицу градова у својој градитељској дарежљивости. Овде је подигао болницу, такозвани „*Краљев ксенон*“ у оквиру манастира Светог Јована Претече у Продрому (Цариград).

Као врхунац свог градитељског подухвата ван територије своје државе, а имајући у виду тадашње прилике, треба навести градитељске подухвате Светог краља у Палестини.

У самом Светом Граду непосредно близу Гроба Господњег, краљ Милутин је подигао 1312/13. године манастир Светих Архангела, који је био један од значајних манастира српске средњовековне државе.²⁵ Нажалост после три века, услед тешког материјалног стања, манастир је дошао под управу Грка, да би данас Српска црква захтевала да се он врати под њено окриље (на шта се још увек чека одговор).

На Синају је краљ Милутин подигао цркву Светог Стефана при храму Пресвете Богородице и издашно помагао манастир Свете Катарине.

Закључак

Задужбинарство Милутиново има међународни карактер, јер није строго национално или везано само за територију српске државе. Оно „*руши границе*“, прво, размештајем задужбина, јер се гради широм православне васељене, а затим у његовом извођењу учествују домаћи и страни уметници. Томе треба додати свестрани квалитет оног што је урађено и што је универзална вредност.²⁶ Краљ Милутин, заједно са верујућим људима, гради храм како би га оставио својим потомцима, и свему народу, са заветом да очувају веру и традицију. То није грађевина као свака друга, то је Дом Божији. Дом Божији у који себе уграђујемо сваким својим даром, да би сутра, када станемо ипред Бога Живог и гледали у Њега „*лицем у лице*“ (1. Кор 13,12), имали добра дела која ће сведочити за нас, на шта то нас упућије и Свети апостол Јаков речима: „*Тако и вера, ако нема дела, мртва је само по себи*“ (Јак 2,17). Градећи храмове Божије, сведочи се идентитет, ко смо и ко су нам преци. Сваки путник намерник када дође и види уређено дело руку наших, знаће да ту живе верујући и вредни људи, који поштују и љубе своју историју и веру православно.

Данас када трагамо за моделима синергије Цркве и државе, када покушавамо да нађемо нови начини деловања Цркве у савременом друштву, требамо се осврнути на

---

²⁵ Јанковић Живорад, *Задужбинарство Краља Милутина*, Загреб 2009. год., стр. 136

²⁶ Јанковић Живорад, *Задужбинарство Краља Милутина*, Загреб 2009. год., стр. 17

прошлост и узети у обзир светлост примера хришћанског живота краља Милутина. Можемо слободно рећи да је краљ Милутин својим задужбинарством утврђивао Српску државу и да је желео, као и сви Немањићи, хармонију између Цркве и државе. Градећи задужбине, изван своје државе, краљ Милутин је желео да Срби имају своја свратишта широм света. Свети краљ Милутин је био веома mudar и далековид, а ти његови атрибути се огледају рефлексijом у садашњости његових задужбина. Управо оне данас чувају Српство на Косову и Метохији, и у томе је највећи Милутинов допринос. Очигледно је да је то одговор на наше питање, због чега је краљ Милутин градио цркве и манастире. Овим радом смо изложили живот Светог краља, приказали његове задужбине и покушали да одговоримо у чему је значај његовог задужбинарства за све нас, Светосавце.

Многи би рекли да је он био не баш тако благочестив владар, због тога што се више пута женио, а такође ради индиција да је ослепио свог сина Стефана Дечанског. Многи за њега кажу да је био љубоморан, посесиван и прек. Можемо рећи да је био као и сваки човек, са свим својим врлинама и манама, али уз то имао је и бремене краљевске круне и бригу о душама свих својих поданика. Његове задужбине, по свом историјском значају, представљају веома важан сегмент националне културне баштине, али и део европске цивилизације. Они су необорив материјални доказ постојања српског народа. Поставимо себи питање: *„Да ли би Србија данас изгледала културолошки оваква, да није било амбициозног и побожног владара као што је то био краљ Милутин?“* За краља Милутина можемо рећи да је био и ктитор и ратник, и краљ и светац. Према својим уметничким вредностима његова дела досежу у сам врх светске културне баштине.

На дан Спаљивања моштију Светог Саве, 10. маја 2015. године овај Светосавски темат је награђен првом наградом.

Аутор: Стефан Гавровски, ученик IV разреда